

5. PAISATGE ACTUAL

5. PAISATGE ACTUAL

El paisatge és la manifestació morfològica, fisiognòmica, d'un espai concret, produïda per la suma de l'evolució natural i el conjunt d'intervencions humanes i, al mateix temps, els sentiments i emocions que desperta a l'hora de contemplar-lo.

Les estratègies d'aprofitament dels recursos territorials que s'han succeït al llarg de la història han modificat l'entorn natural i han donat lloc a elements, estructures i formes diverses que se sobreposen a la matriu biofísica original. El conjunt que en resulta és un mosaic, una configuració característica, un paisatge, que és únic per a cada territori.

L'anàlisi de les formes, la classificació i la caracterització és necessària per a un estudi sistemàtic. El paisatge té també un component funcional, és l'expressió material d'un sistema biofísic, econòmic i cultural que opera en un territori concret i ho fa d'una forma dinàmica.

El paisatge de les Comarques Gironines és molt divers a causa de la gran varietat de climes i unitats de relleu que mostra la seva geografia, des dels Pirineus fins al mar Mediterrani. A aquest fet s'hi ha d'afegir l'ocupació humana del territori, des de les antigues civilitzacions fins a la societat globalitzada actual, que ha alterat, explotat i modelat el paisatge del nostre entorn.

En aquest capítol es presenten els grans tipus de paisatge de les Comarques Gironines (que no s'ha de confondre amb les unitats de paisatge, descrites en el volum II) organitzats, d'acord amb les característiques territorials i paisatgístiques, en sis grans tipologies: els paisatges de les muntanyes, els agroforestals i agrícoles, els litorals, els urbans, els periurbans i finalment els paisatges de les infraestructures. Aquests són el resultat tant de l'evolució històrica (ja tractada al capítol 4) com de

Figura 5.2: Muntanyes de Begur submergint-se a la mar Mediterrània (Baix Empordà)

les dinàmiques paisatgístiques actuals (descrites al capítol 9). Així mateix, molts dels elements del paisatge més característics, que defineixen el paisatge en el qual se situen, es tracten amb més detall al capítol 7: Valors en el paisatge.

5.1 El paisatge de les muntanyes

5.1.1 El paisatge de les muntanyes litorals i de la costa

Bona part del litoral de les Comarques Gironines es troba ocupat per una sèrie de relleus muntanyosos responsables del seu perfil abrupte i retallat que va portar al fet que es bategés com a Costa Brava. També s'hi troben algunes de les poblacions principals de les Comarques Gironines, així com un gran nombre d'urbanitzacions, desenvolupades a redós de l'important activitat turística. En aquest apartat es tracta fonamentalment el medi físic de les serres litorals i la costa, mentre que el paisatge corresponent a la temàtica urbana es tractarà als apartats 5.3 i 5.4 d'aquest mateix capítol.

	Superfície total (ha)	Bosc i prats	Sense vegetació	Cultius	Urbanitzat i infraestructures
Alt Empordà	135.703	68,4 %	3,3 %	22,6 %	5,7 %
Baix Empordà	70.260	54,1 %	5,1 %	30,2 %	10,6 %
Garrotxa	73.430	87,4 %	1,5 %	8,2 %	2,9 %
Gironès	57.600	62,4 %	3,6 %	24,9 %	9,1 %
Pla de l'Estany	26.320	58,9 %	3,2 %	32,1 %	5,8 %
Ripollès	95.793	93,5 %	4,2 %	0,7 %	1,6 %
Selva	99.618	79,0 %	3,0 %	9,2 %	8,8 %
Comarques Gironines	558.724	74,3 %	3,4 %	16,2 %	6,1 %

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat.

Figura 5.1: Taula d'usos del sòl de les Comarques Gironines

Des de Blanes fins a Begur, la serralada Litoral ressegueix la costa pels massissos de Cadiretes-l'Ardenya, les Gavarres i les muntanyes de Begur; relleus molt similars entre ells des dels punts de vista geològic i geomorfològic. En els sectors on predominen els materials granítics, els turons adquireixen perfils suaus i arrodonits, mentre que les crestes són més escarpades on afloren roques metamòrfiques, més resistents. Des de Blanes fins a Sa Riera, s'estén un sector de costa alta, agresta, amb grans penya-segats que en el sector de la muntanya de Sant Sebastià superen els 100 m d'alçada, i que es correspon amb les façanes marítimes dels massissos esmentats. Les platges i cales que s'hi formen estan envoltades per boscos densos de sureres, alzinars i pinedes de pi pinyer; tot i que la pressió urbanística ha relegat, en la majoria de casos, aquesta coberta vegetal espontània a segona línia de costa als turons amb més pendent o a les cales més aïllades.

Les poblacions es localitzen a les estretes andanes litorals com la que voreja la badia de Palamós, o en petites valls obertes pels minsos cursos fluvials de caràcter torrencial. Només la vall d'Aro i el corredor de Palafrugell, ambdós d'origen tectònic, tallen les formacions muntanyoses i permeten la comunicació fluïda amb l'interior. Els nuclis de població principals són, de sud a nord: Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro, Sant Antoni de Calonge, Palamós i Palafrugell. Malgrat la presència de centres històrics de rellevància, amb un important llegat patrimonial, l'*skyline* costaner ha estat completament reedificat en alçada, principalment amb edificacions per a usos turístics que trenquen amb l'arquitectura i estructura tradicional. A l'interior, el teixit urbà compacte dóna pas, a través d'uns anells de transició formats per usos marginals, a les urbanitzacions disperses sovint en entorns forestals i als vessants de les muntanyes, on són molt visibles. Aquestes

urbanitzacions també s'extenen a l'entorn de les cales, més o menys aïllades, que es troben sobretot entre Begur i Blanes. En aquestes s'hi poden trobar des de grans xalets fins a blocs d'apartaments, amb tipologies i qualitats heterogènies, que sovint han alterat completament l'entorn natural on s'ubiquen i han suposat un canvi cap a un paisatge urbà, desordenat i de poca qualitat.

Al nord de Begur es trenca la continuïtat de les muntanyes litorals. El massís del Montgrí resta com una escata de materials calcaris que sobresurt enmig de la plana de l'Empordà, on hi destaca el gris de la pedra nua dels seus puigs, i el castell del Montgrí esdevé un element de valor històric i simbòlic, a més de ser un fons escènic visible des de bona part de les Comarques Gironines. La naturalesa calcària del rocam i la manca d'aigua superficial ha fet que històricament no hagi estat un lloc massa propici per a l'establiment de conreus, de manera que bona part de l'espai del massís s'havia dedicat a la pastura dels ramats. Els sòls són prims i pedregosos i només al fons d'algunes dolines s'hi acumula un gruix suficient que ha permès tradicionalment l'activitat agrícola, en bona part ja abandonada. En amplis sectors del massís predomina la vegetació arbustiva: garrigues i brolles calcícoles, mentre que les pinedes clares de pi blanc darrerament han guanyat superfície a causa de les repoblacions. La costa del Montgrí és abrupta, amb grans espadats que cauen a plom, interromputs per estretes cales de parets gairebé verticals com a la cala Ferriol. La més accessible és la cala Montgó, a tocar de l'Escala, ocupada en la seva meitat septentrional per urbanitzacions que s'enfilen fins a ocupar tot el vessant. Aquest és un fet recurrent en moltes de les cales de la Costa Brava, degut al creixement urbà a primera línia de costa promocionat pel turisme.

Figura 5.3: Les muntanyes de l'Ardenya (La Selva).

Més al nord, un cop superada la badia de Roses, es troba el Cap de Creus, punt on els Pirineus s'enfonsen al mar Mediterrani. Aquesta península rocosa té un gran valor paisatgístic, és un fons escènic per a gran part de les Comarques Gironines i ofereix un contrast clar entre la plana agrícola de l'Empordà i el seus abruptes i grisosos relleus. Aquest valor, conjuntament amb la seva importància geològica i ecològica, han portat a la creació d'un parc natural que protegeix quasi tota la seva extensió. El relleu és aspre i trencat a causa de l'erosió diferencial del rocam, la qual cosa ha creat una costa molt articulada on les cales –amb platges de còdols i graves– s'alternen amb llargs promontoris com el mateix cap de Creus o el de Norfeu. Aquesta morfologia ha determinat una articulació viària i un poblament organitzat a l'entorn de la façana costanera. Les poblacions principals són a les badies del Port de la Selva i de Cadaqués on, juntament amb el port de Llançà, s'hi desenvolupa l'activitat pesquera tradicional a més de l'activitat turística predominant. Als llocs més abrigats de l'interior apareixen uns petits nuclis de població, encara amb la traça medieval dels seus centres històrics; així com algunes expansions residencials poc ordenades vinculades també a l'auge del turisme.

El paisatge interior mostra grans extensions de brolles mediterrànies de brucs i estepes que colonitzen els conreus de vinya abandonats. Mostra d'aquests conreus són el conjunt de murs de pedra seca que encara es poden observar, així com alguns masos, tot i que la majoria han estat abandonats. Els boscos són escassos: algunes suredes i repoblacions de pins. A les fondalades, i a les riberes dels humils cursos d'aigua que s'obren pas cap al mar, la diversitat del paisatge augmenta. A la riera de la Valleta, el principal curs fluvial del sector, s'observen vernedes, salzedes i comunitats d'alcò, un arbust mediterrani de gran port, termòfil i higròfil, propi dels ambients de ribera litorals. Tot i això la vegetació del cap de Creus està condicionada pel foc, que fa acte de presència de manera recurrent. Les brolles i prats secs formen masses extenses i contínues de vegetació que, juntament amb l'efecte de la tramuntana, afavoreixen al seu torn l'expansió dels eventuals incendis.

5.1.2 El paisatge de les muntanyes Prelitorals i el Prepirineu (Sistema Transversal i Subpirineu)

A l'interior de les Comarques Gironines conflueixen diferents sistemes muntanyosos, des del Montseny fins als Pirineus, que configuren una àrea de relleu trencat: alternant serres considerables amb valls i planes més o menys extenses i configurant una sèrie de paisatges ben diversos.

El Montseny i les Guilleries constitueixen l'extrem més septentrional de la serralada Prelitoral. Són dos massissos on predominen els materials silícis i que es troben recoberts per una densa coberta forestal on predominen els boscos escleròfil·les d'alzines i suros. A les obagues i als nivells més elevats apareixen també boscos caducifolis de roures, plantacions de castanyers i fagedes en el cas del Montseny. Els conreus hi són escassos i es localitzen al fons de vall i en alguns replans de muntanya. Les localitats principals són Arbúcies, al peu del sector oriental del Montseny i Sant Hilari Sacalm al cor de les Guilleries.

Figura 5.4: Volcans de la Garrinada i el Montsacopa, a Olot. Font: ICC.

El curs del riu Ter marca de manera aproximada el canvi d'unitat de relleu. Dels massissos de la serralada Prelitoral es passa a un conjunt de serres i altiplans que s'emmarquen en la serralada Transversal. Les més meridionals corresponen a les serres del Rocacorba, mentre que més a l'interior s'aixeca l'altiplà del Cabrerès o Collsacabra. Aquestes muntanyes es caracteritzen pel modelat d'un relleu en costes que dona lloc a la presència de diferents cinyells de cingleres que doten el paisatge d'un element molt característic. Un dels millors exemples és el cas de la cinglera de Rupit-Tavertet, que sota el santuari del Far acaba en forma de proa de vaixell, molt visible des de diferents punts de les Comarques Gironines. La vegetació que recobreix densament aquests relleus és de tipus mediterrani als solells mentre que canvia cap a boscos caducifolis: rouredes i fagedes, a les obagues o per sobre dels 1.000 m d'altitud. Les àrees més planeres es localitzen a les valls obertes pels cursos fluvials com el Llémna i el Brugent, o dalt de l'altiplà, on també hi ha sectors de pastura. Els nuclis de població principals són Sant Feliu de Pallerols, les Planes d'Hostoles, Sant Esteve de Llémna, Amer, Sant Martí de Llémna i Canet d'Adri, i normalment es localitzen a les vores dels cursos d'aigua.

Al cor de la serralada Transversal, s'obre el pla d'Olot, una cubeta d'origen tectònic caracteritzada per la presència de més d'una quarantena de cons volcànics, colades de lava i altres formes de relleu originades en episodis de vulcanisme d'edat quaternària. Aquesta orografia, conjuntament amb la rica vegetació, li confereix un paisatge de gran qualitat, inclòs en gran mesura en el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. La cubeta olotina està tancada per les serres del Corb i el Puigsacalm, al sud i sud-oest, respectivament, mentre que els relleus de l'alta Garrotxa la voregen pel costat nord. Les condicions climàtiques de tipus submediterrani permeten la presència de rouredes i fagedes en planes i obagues, mentre que els alzinars predominen als solells. Al fons d'algunes valls, com per exemple la vall d'en Bas i la de Bianya, s'han dipositat sòls molt fèrtils que permeten una intensa activitat agrícola que configura un paisatge de contrast entre els vessants arbrats i els camps de cultius dels fons de vall. El creixement urbanístic es concentra a Olot, amb una extensió considerable, així com als municipis de la seva àrea d'influència.

Les muntanyes de l'alta Garrotxa estan modelades en un banc de materials calcaris que han donat lloc a un paisatge molt agrest, i caracteritzat per la presència de diverses cingleres solcades per estretes valls, obertes per la incisió de cursos fluvials modestos com la riera de Sant Aniol. La vegetació recobreix densament el relleu; on predominen els alzinars, encara que en algunes obagues hi apareixen rouredes i fagedes. El poblament és dispers i es localitza en masies, moltes d'elles abandonades, i en antics nuclis rurals de mida molt petita com Oix i Beget, actualment amb molts habitatges destinats a segona residència.

Al baix Ripollès es troba tot un conjunt de serres disposades en paral·lel, que formen ja part de l'anomenat Subpirineu, des de la serra de Milany a la serra de Sant Amanç. Al nord d'aquestes formacions es troba la serra Cavallera i Conivella, de transició cap al Pirineu axial, amb cims com el Taga o el Puigestela que arriben fins als 2.000 m. Les estretes valls que s'interposen entre les alineacions muntanyoses estan drenades per una xarxa fluvial articulada pel riu Ter, que des de Ripoll presenta un traçat en direcció nord-sud. El clima fresc i humit que es dona en aquestes valls permet l'aparició d'un paisatge vegetal on predominen les rouredes de roure martinenc i les pinedes de pi roig de substitució, i en moltes obagues s'observa la presència de fagedes. Als vessants s'hi troben petits pobles i moltes masies, les de més entitat sovint al límit entre la plana al·luvial on trobem els camps i els boscos i prats situats als terrenys amb més pendent. Als fons de vall es concentren els paisatges més transformats, ja que el poblament, les infraestructures i els conreus es concentren a les escasses planes. Les poblacions principals són Campdevànol, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses; on es concentra la major part de la població i de l'activitat econòmica. També es poden incloure en aquesta categoria Camprodon i Ribres de Freser.

Figura 5.5: Paisatge agrest de l'Alta Garrotxa.

5.1.3 El paisatge de l'alta muntanya pirinenca

A les Comarques Gironines els paisatges d'alta muntanya es circumscriuen al sector del Pirineu axial que envolta les capçaleres del Ter i del Freser, on trobem els cims gironins més alts, els quals queden coberts de neu als hiverns. Entre el massís del Puigmal i el cim del Costabona se succeeixen un conjunt d'elevacions com els pics de Finestrelles o el de Noucreus i el de Bastiments que arriben als 2.800 m d'altitud. A la serra del Catllar, un dels contraforts que es desprenen cap al sud i que fa de divisòria d'aigües entre el Ter i el Freser, els cims encara superen els 2.000 m com és cas del Gra de Fajol, el Balandrau i el Puig Cerverí.

En aquest sector són avui visibles algunes formes de relleu de formació glacial, com el circ d'Ulldeter, espatlleres i crestes. Un element molt estès en el paisatge de l'alta muntanya pirinenca són les tarteres: grans acumulacions de fragments de roca dipositats al peu dels vessants.

Figura 5.6: Prats d'alta muntanya a les proximitats del Puigmal, al fons, el cim del Taga.

La pineda de pi negre és el tipus de bosc més característic del paisatge de l'alta muntanya a les valls del Freser i a l'alt Ter. Apareixen a partir dels 1.800-2.000 m d'altitud i al sotabosc hi destaca la presència del neret. Quan la pineda de pi negre s'aclareix es formen sovint neretars. Per sobre dels 2.200-2.300 m la curta durada de l'estiu tèrmic no fa possible la vida als arbres ni a la major part de les plantes llenyoses. En aquest estrat predominen les grans extensions de gespes alpines que s'observen ja a l'entorn del santuari de Núria i també al paisatge que envolta l'estació d'esquí de Vall Ter, i fins als nivells dels cims més elevats. Fora de la temporada de neu s'hi desenvolupa la ramaderia extensiva, sobretot de boví i equí.

5.2 Els paisatges agrícoles

5.2.1 Les planes agrícoles

En general a les Comarques Gironines hi ha pocs paisatges agrícoles homogenis que constitueixin entitats uniformes de paisatge de gran extensió. Això és degut a la pròpia orografia del territori, que limita l'extensió de les planes, i a la pressió de les àrees urbanes i de les infraestructures que travessen el territori. No obstant això, hi ha paisatges característics determinats especialment pel cultiu que s'hi realitza. Així, per exemple, als aspres d'Empordà s'estenen bona part dels espais de predomini de la vinya, la qual també té una presència notable a l'entorn de la riera de Calonge i a la de Vall-llobrega, al Baix Empordà. En aquests paisatges destaquen les fileres de ceps, l'antic tram de murs de pedra seca, així com alguns cellers amb entitat arquitectònica. Aquestes explotacions vitivinícoles acostumen a tenir unes dimensions més aviat reduïdes i ocupen terres de secà, on el verd de les fileres de ceps contrasta amb el sòl nu.

Les planes de l'Alt i Baix Empordà tenen importants similituds morfològiques i paisatgístiques. Es tracta de planes força homogènies, dedicades preferentment als usos agrícoles, exceptuant la línia costanera i l'entorn de les ciutats més poblades. Les diferències internes més rellevants deriven de la possibilitat o no d'un ús intensiu de l'aigua en l'agricultura. En els espais de regadiu dominen el blat de moro, l'alfals i els camps d'arbres fruiters (entre els quals predominen les pomeres), mentre que els camps de secà es dediquen preferentment al blat i l'ordi.

Els espais de regadiu s'estenen en un corredor que ressegueix la segona línia costanera a partir de Castelló d'Empúries, Sant Pere Pescador, els espais situats a ponent i sud del Montgrí fins als arrossars de Pals. A les zones més interiors els conreus són preferentment de secà. A l'entorn de Bordils, Sant Joan de Mollet i Sant Jordi Desvalls, els camps agrícoles s'alternen amb algunes plantacions d'arbres, preferentment pollancre, que ressegueixen les ribes del Ter. Les principals discontinuïtats d'aquesta gran àrea agrícola les formen el massís del Montgrí, la serra de Ventalló i algunes petites serres a la zona coneguda com a terraprimers d'Empordà.

Els paravents, formats bàsicament per xiprers que delimiten els camps de conreu de les planes de l'Alt i Baix Empordà són, sens cap mena de dubte, un dels elements estructurals més característics del patrimoni rural dels paisatges agrícoles litorals de les Comarques Gironines. Si bé el seu origen fou marcadament funcional (protegir les hortes i els camps agrícoles de la força de la tramuntana), amb el pas del temps s'han convertit en un tret singular dins del conjunt de les Comarques Gironines,

o, el que és gairebé el mateix, una inequívoca senya d'identitat pròpia. Els efectes de la tecnificació i intensificació agrícola han contribuït a fer que les barreres de xiprers siguin cada vegada més escasses, significat la pèrdua progressiva d'un dels elements més definidors del paisatge rural de l'Empordà.

Una altra de les singularitats dels paisatges agraris de l'Alt i el Baix Empordà són les closes. Les closes són un conjunt de prats, situats generalment en terrenys fàcilment inundables, destinats a la pastura extensiva, generalment boví. Les parcel·les estan envoltades per grans marges d'arbres, sobretot freixes, pollancre, roures i verns. Moltes antigues closes han canviat la seva funció primigènica i ara es dediquen als conreus tot i que mantenen les tanques arbrades.

De tota manera, la presència de ciutats i pobles de dimensions rellevants, els grans eixos de comunicació que les travessen, així com la diversitat en els conreus agrícoles, fa que les esmentades planes no assoleixin la homogeneïtat que es detecta en altres grans planes agrícoles de Catalunya; aquestes poblacions i infraestructures es tracten als apartats 5.3 (Els paisatges urbans), 5.4 (Els paisatges periurbans) i 5.5 (Els paisatges de les infraestructures) d'aquest capítol.

A la conca lacustre del Pla de l'Estany els usos agrícoles són també els predominants. L'estructura del paisatge és però més discontinua. Aproximadament a partir de la línia que traça la carretera C-66 hom pot distingir dues parts bastant diferenciades del pla de l'Estany. A l'est de la carretera, a l'entorn de Cornellà de Terri, l'agricultura, fonamentalment de regadiu, és l'element predominant del paisatge. A l'oest de la carretera C-66 les explotacions agrícoles són en aquest cas fonamentalment de secà.

Figura 5.7: Paisatge de la plana del Baix Empordà, on es troben els arrossars de Pals.

Finalment, les Comarques Gironines han tingut històricament uns sistemes de canals i infraestructures hidràuliques destinades al reg i als usos productius que han donat caràcter a diversos àmbits del territori. En destaquen, especialment, els de les planes agrícoles del baix Ter, la de la comarca de l'Alt Empordà, la unitat de paisatge de l'Estany de Banyoles i la comarca de la Selva, tot i que en general es distribueixen per gairebé tot el territori. Es tracta d'una extensa xarxa de sèquies i canals de reg que serveixen per proveir d'aigua les hortes i els camps de conreu, algunes de les quals tenen els seus orígens molts segles enrere i configuren el paisatge agrícola de regadiu. Malauradament, alguns han estat abandonats o presenten majors mostres de deixadesa.

D'altra banda, l'aprofitament de la força motriu de l'aigua dels rius per a usos productius i industrials també ha donat lloc històricament a la construcció d'un conjunt d'infraestructures hidràuliques. Canals i vells molins fariners, es reparteixen pel territori seguint els principals cursos d'aigua, significat, malgrat la pèrdua d'ús, una mostra del patrimoni històric col·lectiu lligat a l'aigua. Al seu torn, la industrialització ha deixat una empremta important en forma de rescloses i canals de suport a les antigues fargues, fàbriques i colònies industrials, especialment als cursos alt i mitjà del Ter i del Fluvià.

En alguns casos, les infraestructures hidràuliques han estat integrades pel creixement urbà i han esdevingut un element configurador del paisatge urbà, com és el cas dels recs de l'estany de Banyoles o de la Sèquia Monar de Girona.

5.2.2 Els paisatges agroforestals

Els paisatges agroforestals que es poden observar a les Comarques Gironines tenen generalment un origen antic, lligat a l'aprofitament agrícola del territori que s'articula al voltant de les masies, els veïnats i altres petits nuclis de població. Aquesta explotació del territori forma un mosaic, on les clapes de bosc i els camps de conreu es van distribuïnt en el paisatge seguint la lògica que imposa la configuració física del territori. Així doncs, els conreus ocupen els plans, als fons de vall, les comes i tots aquells llocs on hi ha els millors sòls. Els fragments forestals es troben als cims dels turons o les serres i a les careners i els sectors on els sòls són més prims i pedregosos.

Els mosaics agroforestals són el paisatge que predomina als Terraprimis de l'Empordà, també a l'entorn de la Bisbal i a l'extrem meridional del Pla de l'Estany. En aquests espais els camps de conreu s'adapten a les formes del terreny. A les planes suaument ondulades els límits de les parcel·les ressegueixen les corbes de nivell, fet que queda subratllat per la presència de la vegetació dels marges.

Figura 5.8: Paisatge agroforestal als Terraprimis.

A la plana de la Selva, la composició del mosaic és sensiblement diferent. En una plana molt transformada pel pas de diferents infraestructures viàries, els camps de conreu ocupen la major part de la superfície del terreny i constitueixen la matriu que engloba la resta dels elements del paisatge. En general, els mosaics acostumen a estar formats per combinacions de conreus cerealístics i farratgers i vegetació de caràcter mediterrani, ja siguin pinedes o boscos mixtes de pins i alzines. Esporàdicament hi ha algunes rouredes, especialment presents a les obagues i a les zones perimetrals dels conreus.

A l'extrem occidental de la plana de la Selva, a l'entorn del municipi de Brunyola, i també a Anglès i tot resseguint la vall del Brugent, hi ha avellaners, en un mosaic agroforestal en què les masses forestals tenen un caràcter més hegemònic. El patró paisatgístic dels mosaics agroforestals està format, a banda dels boscos i els camps de conreu, per petits pobles rurals de dimensió originalment reduïda, encara que molts han experimentat creixements remarcables. En molts casos s'observa com els camps més propers als pobles han estat urbanitzats i s'hi han construït habitatges o polígons industrials.

5.2.3 Els paisatges agrícoles dels fons de vall

A la comarca de la Garrotxa hi ha algunes valls fluvials i planes d'amplada desigual que han generat alguns dels sòls més fèrtils del país. Es tracta de valls amb una important funció per a la connectivitat ecològica i paisatgística de la comarca, ja que acostumen a separar espais muntanyosos d'importants valors ambientals (Puigsacalm, zona volcànica, alta Garrotxa, etc.). Les valls més àmplies són la de la vall d'en Bas, la cubeta de Santa Pau i la vall de Bianya, per on transcorren el Fluvià, la riera de Santa Pau i la riera de Bianya respectivament. En aquests espais predominen de forma pràcticament hegemònica els conreus herbacis extensius que aprofiten les generoses precipitacions que s'enregistren a la comarca. A la cubeta d'Olot, també d'importants dimensions, l'agricultura té un caràcter més residual a causa de la presència de l'àrea urbana.

Aquest patró es repeteix a una escala menor al baix Ripollès, on els cultius herbacis aprofiten els fons de vall. En època de sega aquests conreus formen un contrast cromàtic entre el seu color daurat i el verd de la vegetació de ribera i dels vessants. Aquests camps se situen a la limitada plana que s'exten entre la ribera de riu i les muntanyes que tanquen les valls. Els vessants es troben sovint ocupats per pastures o bé ja per l'inici dels boscos de l'estatge montà, sovint també s'hi observen restes dels antics bancals i terrasses que també havien estat cultivats. Tot i això, les limitacions imposades per l'orografia i l'extensió creixent dels usos urbans limita molt l'extensió d'aquest conreus, que constitueixen un tret característic de les valls del Prepirineu.

Figura 5.9: Paisatge agrícola homogeni (blat de moro) a la vall d'en Bas.

5.3 Els paisatges urbans

Els paisatges urbans són un compendi de diferents morfologies, usos, volums i colors. S'alternen diferents tipus paisatgístics com ara els centres històrics, els eixamples, els polígons residencials, els barris d'autoconstrucció, les zones d'urbanització difusa, etc. En realitat hi ha doncs moltes tipologies de paisatges urbans. Cada peça és relativament autònoma, produïda en moments històrics determinats i amb finalitats diverses, segons les necessitats canviants de la societat. Els paisatges urbans actuals són la representació formal de les solucions adoptades per tal de satisfer les diferents necessitats humanes al llarg de la història, detallades al capítol 4. Així mateix, el desenvolupament recent dels nuclis urbans respon a les dinàmiques urbanes actuals, analitzades al capítol 9.

5.3.1 Els principals nuclis urbans

Tot seguit s'analitzaran cas per cas les principals ciutats i altres nuclis urbans destacats de les Comarques Gironines, centrant l'atenció en la seva trama urbana actual així com en les seves característiques pròpies. Els paisatges urbans de baixa densitat i els situats als límits i accessos de les ciutats es tractaran a l'apartat següent: 5.4 Els paisatges periurbans.

L'àrea urbana de Girona es troba a l'extrem nord de la plana selvatana. El nucli històric de la ciutat de Girona se situa a la banda dreta del riu Onyar, dins de l'antic perímetre tancat per la muralla medieval. Les successives etapes del procés d'urbanització, que han comportat una extensió vers la plana agrícola i l'annexió de diversos pobles del voltant, han acabat configurant l'actual sistema urbà, de geometria variable però que compta amb un continu ben definit, format per Girona, Salt, Sarrià de Ter i Vilablareix.

Les diferències paisatgístiques internes d'aquesta gran àrea, que s'aproxima als 150.000 habitants, depenen en bona mesura de la seva història, època i grup social. Al barri Vell de Girona es localitzen els principals símbols de la ciutat, com ara les cases de l'Onyar, la catedral o la col·legiata de Sant Fèlix. Al seu voltant, multitud de carrers i places convertits en eixos i nodes comercials, com per exemple la rambla de la Llibertat o la plaça de la Independència. Barris com l'Eixample, Sant Narcís o Can Gibert del Pla han englobat antics pobles com Santa Eugènia de Ter. Cada sector compta amb un paisatge urbà diferent i fàcilment perceptible: no és el mateix l'Eixample, amb els seus blocs d'edificis i carrers de diferent amplada, que Sant Narcís, amb les cases unifamiliars baixes de color blanc. A la vegada, les diferències socials també es deixen notar en el paisatge, sobretot si es comparen extrems com ara Montjuïc o la Creu de Palau –barris de cases unifamiliars- amb la Font de la Pólvora o parts de Santa Eugènia –focus de població gitana i immigrada respectivament-.

Figura 5.10: Vista de la ciutat de Girona des de la muralla.

Les ciutats de Lloret de Mar i Blanes formen un altre sistema urbà destacable de l'àmbit. Tot i que no formen una unitat en termes morfològics, els dos espais urbans són molt pròxims i la seva dinàmica recent ha generat formes urbanes similars. Es tracta de ciutats amb un important sector turístic, que s'observa en la intensa urbanització de la primera línia de mar i dels mateixos nuclis urbans. L'estampa urbana de Lloret de Mar s'ha de remarcar: botigues i centres comercials, bars, restaurants i diversos locals d'oci nocturn doten d'identitat pròpia aquesta vila costanera. A la segona línia de la costa es troben tot un seguit d'equipaments, serveis, indústries i centres d'oci. També s'observen una sèrie d'urbanitzacions en espais forestals a l'entorn de Lloret, mentre que a Blanes proliferen els espais industrials.

Al nord d'aquest sistema hi ha un altre continu urbà de les Comarques Gironines, el format per Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro, Palamós i Palafrugell. A nivell de paisatge urbà, no es pot considerar una sola unitat homogènia, ja que existeixen grans diferències a nivell intern. Sant Feliu de Guíxols i Palamós tenen un patrimoni cultural més variat i una major diversificació econòmica. A tall d'exemple, el monestir de Sant Feliu és un dels principals símbols de la ciutat, mentre que a Palamós ho és el port comercial. En canvi Platja d'Aro, de resultes del turisme, presenta un nucli dominat pels edificis d'apartaments situats a peu de platja, comerços i locals d'oci i restauració. Ja més a l'interior, Palafrugell és una ciutat de serveis on encara perviu la vella indústria tapera, amb icones com la torre de Can Mario.

Al litoral gironí, concretament a la comarca de l'Alt Empordà, hi ha un altre àmbit urbà que cal mencionar: el conjunt Empuriabrava – Roses. El paisatge urbà de la marina d'Empuriabrava, situada dins del terme de Castelló d'Empúries, i de la veïna marina de Santa Margarida, ja a Roses. Aquí, a banda de carrers pavimentats, hi ha canals aptes per a la navegació. Els residents a la marina disposen de sortides directes des de les cases des d'on es poden dirigir al mar. A banda de la multitud d'habitatges unifamiliars, els blocs d'apartaments que se situen a la línia de la costa, d'una alçada considerable, formen un horitzó visual fàcilment identificable des dels entorns.

La vila de Roses es troba a l'extrem septentrional de la badia del mateix nom. El més remarcable del paisatge de Roses es troba a la perifèria, a partir del moment en què el continu urbà deixa de ser-ho i es fan visibles el gran nombre de cases unifamiliars que s'enfilen pels vessants del cap de Creus. La seva blancor les fa plenament visibles durant el dia, mentre que de nit es mostren com llums pampalluguejant en la foscor.

voltants, resseguint les vies de comunicació. La plaça Clarà, la plaça Major i el passeig d'en Blai són alguns dels principals llocs de trobada de la ciutat, sense oblidar l'Eixample Malagrida, exemple de ciutat – jardí a l'anglesa, amb carrers arbrats de disposició radial i torres com la mateixa Torre Malagrida, avui reconvertida en alberg de joventut, que compten amb grans jardins privats.

Figura 5.11: La urbanització i marina d'Empuriabrava, amb la xarxa de canals artificials. Font: ICC.

Figura 5.12: Ripoll, nucli urbà situat a la confluència entre el riu Ter (dreta de la imatge) i el Freser (esquerra de la imatge). Font: ICC.

El paisatge de les ciutats de Figueres, Olot, Banyoles i Ripoll està condicionat en bona mesura per la seva condició de capital comarcal. Es tracta de ciutats que han polaritzat en bona part de l'activitat econòmica i comercial.

En el cas de Figueres –ciutat ubicada en ple corredor mediterrani–, la seva expansió ha provocat la unió física amb els pobles limítrofs. La morfologia original de Figueres és clarament radial, amb el nucli antic, d'època medieval, com a centre. A la part vella s'hi localitza el que és la icona arquitectònica de Figueres: el Teatre – Museu Dalí, amb la cúpula de vidre i els ous gegants que coronen la Torre Galatea. Successius eixamples, de trama quadricular i carrers estrets, s'estructuren al voltant dels eixos de comunicació i del centre de la ciutat, on s'ubica la Rambla de Figueres, un passeig amb arbres envoltat per cafès i edificis modernistes. La fragmentació paisatgística a la perifèria de la capital de l'Alt Empordà és especialment acusada i perceptible resseguint les principals vies de comunicació, la N-II, l'AP-7 i la C-260.

Pel que fa a Olot, té la particularitat de ser una ciutat situada a l'interior d'un parc natural. El seu entorn paisatgístic és molt característic per la presència de nombrosos volcans que dominen la plana on s'ubica la ciutat. Aquesta ciutat té una complexa estructura urbana deguda a la geografia física de la zona. El nucli antic, situat entre el volcà Montsacopa i el riu Fluvià, és el centre a partir del qual es van configurant diversos eixamples que aprofiten la vall del Fluvià i els entrants planers dels

Banyoles, al seu torn, s'estructura al voltant de l'estany homònim, convertit en el símbol de la ciutat, el paisatge del qual –amb l'aigua blava i les «pesqueres» perimetrals–, recrea la imatge que tothom coneix de Banyoles. El centre històric, situat al voltant del monestir benedictí, compta amb importants enclavaments que defineixen el paisatge urbà de Banyoles, com ara la plaça Major o el mateix monestir de Sant Esteve. El creixement urbà ha arribat fins a la riba de l'estany i seguint els eixos viaris, que arriba a formar un continu urbà que enllaça amb Mata, municipi de Porqueres, situat al sud seguint la carretera C-150a.

Ripoll se situa a la confluència dels rius Ter i Freser, a redós de les respectives valls, fet que li confereix una característica forma d'«Y». L'epicentre del municipi és el monestir, entorn al qual sorgeix la trama de carrers d'origen medieval del nucli antic, on destaquen la plaça de Sant Eudald i la plaça Gran. La seva situació, molt condicionada per la geografia física, ha limitat l'expansió urbana, la qual ha seguit bàsicament el curs dels dos rius, planes ocupades també per usos industrials i agrícoles.

5.3.2 Els pobles

A banda dels principals nuclis i àrees urbanes, cal tenir en compte el gran nombre de pobles que hi ha a les Comarques Gironines. La majoria d'aquests són d'origen medieval, amb creixements estructurats al voltant de l'església o castell central. Alguns conserven molt bé la forma original, com

Figura 5.13: Passeig marítim de Lloret de Mar.

Figura 5.14: El poble de Beget (Ripollès).

pot ser el cas del nucli de Palau – Sator, al Baix Empordà, o Beget, al Ripollès, entre d'altres. En la majoria de casos, s'han produït eixamplaments, originats durant l'època contemporània, amb poca coherència amb les trames i volums històrics. Així doncs, són moltes les viles i pobles de les Comarques Gironines on és fàcilment distingible la trama urbana primigènia de les expansions més recents, ja sigui pels estils arquitectònics, pels materials emprats a la construcció i per la delimitació dels carrers. A Pals, al Baix Empordà, trobem un exemple d'aquest fenomen, vist que es pot diferenciar el nucli històric –amb el castell com a centre- del barri de la carretera, sorgit al voltant de la carretera GI-650a.

En molts altres casos, municipis en origen petits han tingut un creixement urbà considerable. Així es poden observar urbanitzacions amb carrers més amples i regulars, bé sigui amb blocs de pisos o cases adossades. Més recentment predominen edificacions de baixa densitat, amb barris de cases unifamiliars al perímetre del nucli urbà. Aquesta urbanització dispersa, així com el desenvolupament de polígons industrials, ocupant sòls agrícoles, defineix molts dels pobles de les Comarques Gironines.

D'altra banda, diversos nuclis urbans han conservat les fileres arbrades o plantacions d'alineament que històricament emmarcaven l'entrada de molts municipis i que han esdevingut un dels trets més distintius d'aquests paisatges. Les fileres arbrades, dins i fora dels nuclis poblacionals, han acompanyat al llarg dels segles les infraestructures i camins que travessen les Comarques Gironines, i Catalunya en general, fins a constituir-ne un element singular, esdevenint veritables artèries verdes que emmarquen paisatges, en subratllen els punts d'interès i defineixen les entrades als nuclis urbans.

5.4 Els paisatges periurbans

Al voltant dels nuclis de població hi ha un conjunt d'usos diversos: industrials, comercials, de serveis, etc. Això fa que la frontera entre el nucli urbà i el seu entorn sigui difusa, a causa de la urbanització dispersa o la fusió entre les zones urbanitzades de diferents municipis. Trobem moltes urbanitzacions repartides pel territori, ja sigui per a ús com a segona residència o fruit de la recent proliferació dels habitatges aïllats al perímetre de les ciutats i les poblacions properes. Els polígons industrials són habituals als entorns dels nostres municipis, com també ho són cada cop més els usos comercials i d'oci a les vies d'accés a les

ciutats, on es disposa de més espai i facilitat d'accés motoritzat. A més a més, trobem d'altres construccions amb usos extractius, per a magatzems i granges com a inclusions urbanes en paisatges que no ho són pròpiament (en sòl no urbanitzable). Aquests fets són molt habituals a l'entorn de les poblacions, i constitueixen elements definitoris del paisatge, ja sigui el gran polígon industrial als afores d'una ciutat o el corral que es troba al mig d'un entorn agrícola.

5.4.1 Les urbanitzacions

El cas més remarcable es troba en les urbanitzacions, ben presents a les Comarques Gironines. Trobem dues tipologies destacades: les que van sorgir als anys 60 i 70 i els nous models originats a partir del segle passat, en els diversos planejaments d'època democràtica. Els factors històrics de les primeres urbanitzacions s'expliquen a l'apartat 4.5 del capítol sobre l'evolució històrica del paisatge, mentre que les tendències i dinàmiques actuals es desenvolupen a l'apartat 9.3 del capítol sobre Dinàmiques del paisatge.

Figura 5.15: Urbanització «Aiguaviva Parc», Lloret de Mar. Font: ICC

Així doncs, es poden diferenciar dos models d'urbanitzacions. Les primeres es van situar, preferentment, a l'interior d'espais boscosos del litoral i prelitoral. Són fàcilment distingibles des de la distància, ja que sovint s'enfilen pels vessants de les muntanyes. Les de primera línia de costa, sovint entorn a les cales, es distingeixen per estar formades per edificacions grans i de qualitat lligades al turisme estranger o a classes benestants. Per contra, les urbanitzacions més a l'interior, responen a un model d'edificació més caòtic i senzill, amb elements del paisatge urbà de poca qualitat: voreres, instal·lacions elèctriques, l'asfalt dels carrers (si és que n'hi ha), etc. També s'observen gran varietat de tipus d'habitatges (cases d'autoconstrucció al costat de simples caravanes, prescindint d'estils arquitectònics), etc. La majoria de les urbanitzacions que es localitzen al voltant del massís de l'Ardenya – Cadiretes són d'aquesta mena, com ara la de Mas Altaba (Maçanet de la Selva) o Aiguaviva Parc (Vidreres), entre d'altres.

La tipologia d'urbanitzacions més recents (Club de Golf Girona a Sant Julià de Ramis, el Torremirona Golf Club a Navata, Empordà Golf Club a Gualta, Peralada Golf Club a Peralada, Club de Golf Costa Brava a Santa Cristina d'Aro, Club de Golf d'Aro-Masnou a Castell-Platja d'Aro i Santa Cristina d'Aro o el Golf Platja de Pals a Pals) es plantegen com a complements de centres d'oci tals com els camps de golf o les estacions d'esquí. Al ser destinades a un mercat amb un poder adquisitiu alt, el seu paisatge urbà sol tenir uns estàndards de qualitat elevats, amb una gran homogeneïtat d'estils arquitectònics i variants cromàtiques. En moltes d'aquestes urbanitzacions, encara que estiguin obertes a la circulació de vehicles i persones alienes a la mateixa urbanització, és fàcilment perceptible la sensació de «zona tancada»; de paisatge socialment segregat de l'entorn. És el que passa a urbanitzacions com Golf Girona (Sant Julià de Ramis), Golf Masnou (entre Santa Cristina i Platja d'Aro) o al Golf Torremirona (Navata).

Des d'una perspectiva general, es constata que la immensa majoria de les urbanitzacions de les Comarques Gironines han contribuït, des de la dècada de 1960, a un model de ciutat oberta i extensa, amb manca d'estructura urbana, amb un gran consum de sòl (sobretot per la baixa densitat d'habitatges) i una alta dependència de la mobilitat, que avui coneixem com a model d'urbanització dispersa. Aquest model ha provocat en molts casos fragmentació paisatgística, pèrdua de funcionalitat ecològica, la desaparició dels sòls agraris de qualitat i, en definitiva, un empobriment general de la qualitat del paisatge. Aquest creixement urbanístic desordenat, incoherent, de baixa densitat i deslligat dels assentaments urbans tradicionals, basats en la compacitat i la densitat, és un model que avui es considera obsolet, i alhora és totalment contrari als principis que inspiren l'actual Llei d'urbanisme de Catalunya.

Les urbanitzacions, a més, basades en cases unifamiliars o adossades, o una barreja de les dues, han provocat un canvi en la forma dels assentaments tradicionals en el territori, des de la generació

Figura 5.16: Celrà i el seu gran polígon industrial. Font: ICC.

de les noves línies de l'horitzó fins a l'emergència de noves formes urbanes, provocant en alguns casos un contrast entre la tipologia constructiva dels pobles i la de les urbanitzacions que se situen al voltant.

5.4.2 Els polígons industrials

Al perímetre o afores de les poblacions destaquen els polígons industrials. Aquests, a causa del gran volum que tenen i de l'arquitectura funcional dels seus edificis, contrasten àmpliament amb el paisatge del seu entorn, ja sigui urbà (amb el qual no tenen una continuïtat amb la trama urbana) o bé agrícola i rural (situació amb un contrast encara més acusat).

Tenen una tipologia molt diversa, tenint en compte factors com l'extensió, moment de construcció o ús específic al qual es destinin. Com a antecedents, trobem les diverses colònies industrials, fundades des de final del s.XIX seguint els cursos fluvials principals. D'aquestes, cal destacar-ne l'arquitectura

característica, a vegades de valor històric i arquitectònic, així com l'ús de materials com la pedra i els maons amb façanes d'obra vista, la profusió de finestres i elements com ara les xemeneies que han esdevingut elements identitaris del paisatge local. Algunes encara es mantenen avui en dia per a usos industrials, modernitzades i ampliades, tot i que moltes es troben en desús.

Són comuns arreu del territori el conjunt de polígons industrials locals, normalment de poca extensió, situats a la perifèria dels municipis. Així doncs, formen part del paisatge típic dels afores o entrades de gran part dels municipis de les Comarques Gironines. Els casos són d'allò més variats, però la majoria tenen el seu origen a partir de la segona meitat del s.XX, cosa que marca una tipologia d'edificis de menys entitat i una urbanització més senzilla que els polígons actuals. Es dona el cas que els polígons més antics sovint han estat absorbits pel creixement de la trama urbana deixant de formar part d'aquest paisatge periurbà.

Als polígons industrials hi ha naus industrials de tipologia i aparença variada, destinades a diferents usos com ara la indústria lleugera, magatzems o alguns usos comercials. Tot i això també hi ha indústries de dimensions importants: metal·lúrgica, alimentària, paperera, electrònica, etc. Aquestes sovint tenen un sector industrial propi, a causa de les grans dimensions de les seves instal·lacions.

Els polígons industrials de gran extensió, construïts més recentment, es localitzen a prop de les principals vies de comunicació. Són polígons amb un pes supramunicipal, sovint ocupant grans extensions de terrenys en zones planes anteriorment agrícoles. Situats en zones ben comunicades i relativament properes a les ciutats principals alberguen un gran nombre d'empreses. En són casos destacats els polígons situats entorn de Riudellots de la Selva i Celrà, tots dos propers a Girona i al corredor d'infraestructures que engloba l'AP-7, la N-II i els eixos ferroviaris. Cal citar el cas de les centrals integrades de mercaderies, grans centres logístics, que també ocupen grans extensions i que es dediquen al transport i distribució de mercaderies de tot tipus, raó per la qual s'associen a les principals infraestructures de transport. N'és un exemple el CIM La Selva, situat entre Vilobí d'Onyar i Riudellots de La Selva, a tocar de l'aeroport.

5.4.3 Àrees comercials i d'oci

En els darrers anys s'ha tendit a una especialització de les àrees, tant a nivell industrial com també comercial. De fet han aparegut àrees comercials i d'oci que segueixen un model semblant al dels polígons industrials: se situen al perímetre de les ciutats, prop de les vies principals de comunicació i estan formats

Figura 5.17: Primer pla, esquerra de la imatge: centre comercial situat a l'Àrea urbana de Girona, a les proximitats de l'autopista AP-7

per edificacions de gran volum. Aquests centres comercials agrupen botigues, restaurants, locals d'oci i grans cadenes de distribució als espais periurbans. Això tendeix a l'estandardització dels paisatges urbans, a causa de la implantació de marques internacionals, fet que resta singularitat als accessos a les ciutats.

Es tracta d'un desenvolupament de la ja habitual presència de comerços i altres serveis entorn de les carreteres més transitades i pròximes a les poblacions principals. Aquest fet es pot classificar com a «carreteres – aparador», terme que es refereix al continu de restaurants, gasolineres, comerços a l'engròs, concessionaris de cotxes, etc. que es localitzen a les perifèries urbanes, seguint el traçat d'algun eix viari. Aquest és un paisatge molt característic, marcat per les diferents tipologies constructives, els diversos cartells i el flux continu de vehicles i persones; tot aquest conjunt es troba poc integrat en l'entorn immediat.

Aquestes noves edificacions sovint trenquen amb el caràcter de la trama urbana i la imatge de les localitats en qüestió. Constitueixen entrades estèticament poc interessants, mancades sovint d'uns mínims d'infraestructura urbana, i en les quals es juxtaposen espais oberts de poca qualitat paisatgística amb conjunts d'edificis generalment poc atractius i amb una estètica caracteritzada per la presència de colors estridents, rètols lluminosos i/o senyals publicitaris. Així mateix, pel fet de ser un tipus de paisatge que es mostra similar arreu, proporcionen a les poblacions una imatge uniforme i repetitiva que tendeix a banalitzar el paisatge.

Menció a part mereixen les travessies urbanes: el pas d'una carretera per l'interior d'un poble o ciutat quan aquesta no és el seu origen o fi. Això determina un trànsit molt intens i sovint amb una menor qualitat dels acabats urbans.

5.4.4 Edificacions aïllades en sòl no urbanitzable

Fora dels espais pròpiament urbans o industrials també s'hi troben certes edificacions o activitats extractives que influeixen clarament en el paisatge del seu entorn. Les pedreres i explotacions d'àrids tenen un impacte paisatgístic destacat a nivell local, ja sigui als vessants de les muntanyes o a l'entorn dels cursos fluvials. Un cas semblant al de les pedreres és el cas dels abocadors, amb l'agreujant de les olors que poden desprendre.

Per altra banda, associades a la major part d'explotacions agrícoles i ramaderes actuals s'hi troben edificacions de gran volum, amb un estil arquitectònic funcional que no té res a veure amb l'arquitectura

Figura 5.18: Granja situada a la Plana de l'Empordà.

tradicional dels masos. Aquestes són necessàries per a l'explotació: graners, naus per al bestiar, magatzems... però la baixa qualitat dels materials emprats habitualment (com ara prefabricats de formigó, cobertes de metall) i la seva arquitectura característica sovint contrasten amb el paisatge del seu entorn agrícola, de pastures i/o forestal.

Aquesta tipologia de construccions es tracta més extensament a l'apartat 9.3.5. Actuacions en sòl no urbanitzable, del capítol de dinàmiques del paisatge.

5.5 Els paisatges de les infraestructures

La xarxa d'autopistes i carreteres, la de ferrocarrils i la de línies elèctriques, al costat dels nodes de transport (com ara els aeroports o estacions de tren), de processament de residus i de generació energètica, entre d'altres, generen un seguit de paisatges propis amb afectacions de tipus estètic i funcional.

Les autovies i autopistes tenen la característica de ser vies tancades, on la prioritat és la velocitat de circulació, amb poca relació amb els paisatges que travessen; això es fa palès amb la disposició d'entrades i sortides separades per diversos quilòmetres. Per la seva amplada i elements constructius (múltiples barreres -mitjanes, tanques, reixes-, grans terraplens, viaductes, etc.), les vies ràpides fragmenten la matriu paisatgística de la zona on transcorren. Suposen una barrera per la connectivitat ecològica entre hàbitats naturals, afecten planes agrícoles i condicionen qualsevol paisatge per on passen, a vegades entrant en conflicte amb els valors naturals, històrics o simbòlics de la zona. Un cas habitual i especialment conflictiu és quan les vies de comunicació passen per l'interior o

Figura 5.19: Instal·lacions de l'aeroport Girona-Costa Brava i el seu entorn.

proximitats de les ciutats, on pot arribar a suposar una barrera social entre diversos barris o sectors de la població.

Les vies ràpides més importants de les Comarques Gironines són l'AP-7, l'N-II, l'A-26 i la C-32, al costat d'altres vies que, tot i tenir doble calçada, són accessibles més enllà del que són estrictament els enllaços amb d'altres carreteres. El conjunt compost per l'AP-7 i l'A-2 forma, al costat del Tren d'Alta Velocitat (TAV), l'anomenat eix mediterrani, el corredor d'infraestructures més important de Catalunya i de les Comarques Gironines. Aquest, que transcorre en paral·lel durant molts quilòmetres, parteix en dos multitud de zones on predominen els paisatges agrícoles i forestals, com pot ser el cas de la plana de l'Alt Empordà.

A banda del futur TAV, fins al moment existeix la línia de tren convencional que travessa les Comarques Gironines de sud a nord i el tram de la comarca del Ripollès de la línia Barcelona-Puigcerdà. És a les estacions on el que es pot anomenar «paisatge ferroviari» es fa més evident, especialment al poble fronterer de Portbou, on hi ha una gran platja de vies; però també en moltes estacions petites, caracteritzades per una deixadesa creixent a mesura que passa el temps (grafits, magatzems abandonats, edificis tancats i mig en ruïnes, males herbes arreu, etc.).

Al costat de les estacions de tren, un altre dels emplaçaments que es poden distingir com a «nodes de transports» són els aeroports. Al llarg i ample de la circumscripció de Girona, existeix un aeròdrom a Empuriabrava i un aeroport internacional situat entre els termes municipals de Vilobí d'Onyar i Aiguaviva: l'Aeroport Girona – Costa Brava. L'accelerat creixement d'aquesta infraestructura durant els darrers anys ha desembocat en la seva ampliació i la urbanització dels terrenys adjacents a la terminal, amb la construcció de nous aparcaments i edificis de serveis. Al seu costat, la Central Integrada de Mercaderies (CIM) La Selva ha acabat per definir aquesta zona com a centre logístic de caràcter intermodal, tot plegat ajudat per la confluència en aquest punt de l'AP-7, l'A-2, la C-25 i el TAV.

Són moltes les línies de transport elèctric, ja siguin de baixa, mitjana o alta tensió, que travessen les Comarques Gironines. La seva funció és unir els centres de generació i els de consum, passant per un seguit de subestacions distribuïdores i transformadores. Com més alta és la tensió que suporta una línia elèctrica, més altes són les torres que sustenten el cablejat, arribant a superar els 50 metres d'alçada (com en els cas de l'anomenada MAT), per aquest motiu els efectes sobre el paisatge són molt evidents. La producció d'energia elèctrica dins del propi territori gironí és molt menor que l'energia que es consumeix. La producció hidroelèctrica és la més important, principalment al pantà de Susqueda i, en menor mesura, al de Boadella; també es troben tot un conjunt de petites centrals que aprofiten rescloses menors i salts d'aigua, sobretot al Ripollès.

Tot i ser pioners en l'energia eòlica, actualment no hi ha cap parc eòlic en actiu, després del tancament del de Roses, però sí que hi ha diversos projectes planificats, que poden tenir un impacte paisatgístic important a nivell local. L'aprofitament de l'energia solar és minoritari, amb un percentatge ínfim de l'energia elèctrica que es consumeix.

5.6 El paisatge litoral

La costa gironina es caracteritza per una extraordinària diversitat geomorfològica i paisatgística. Els més de 150 km de línia de costa proporcionen extensos sectors de costa baixa, que s'alternen amb alguns imponents penya-segats al cap de Creus i l'Ardenya, on les muntanyes s'aboquen directament sobre el mar.

El cap de Creus és un sector predominantment de costa alta que manté encara espais molt poc transformats, afectat sobretot per les dinàmiques pròpies de la vegetació espontània. Només en alguns nuclis costaners la pressió urbanística és significativa. És el cas de Llançà. Altres pobles, com Colera, mantenen encara una fesomia de poble marítim tradicional, tot i algunes expansions recents de caràcter moderat. El litoral forma platges i cales petites, sovint de còdols i graves.

A l'entorn del Puig Rom s'inicia un llarg tram de costa baixa en forma de badia que s'estén fins al Montgrí, resseguint la Badia de Roses. En aquest entorn s'alternen importants espais dedicats al turisme amb altres amb elevat valor natural, com és el cas del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà. Els espais més urbanitzats els formen la ciutat de Roses i les marines de Santa Margarida i Empuriabrava així com el poble de l'Escala a l'extrem meridional. El parc immobiliari està destinat, majoritàriament, a satisfer l'oferta turística. Presenta, en molts casos, un deficient estat d'integració amb el seu entorn més immediat.

Al sud del Montgrí s'obre una important badia formada per la platja de l'Estartit, la platja de la Fonollera i la platja de Pals, en una gran plana al·luvial dominada pel tram baix del Ter. En algunes parts, sobretot a les zones properes a l'Estartit, a mas Pinell i als masos de Pals, els habitatges arriben a la mateixa línia de la costa, encara que la major part de la franja litoral es troba lliure d'urbanització. Aquest fet ha ajudat a conservar un interessant cordó dunar, tot i que suporta una gran pressió humana durant l'època estival, quan la presència de banyistes és més alta.

Des del massís de Begur, i resseguint els vessants de les Gavarres, hi ha un seguit de petites valls que han donat lloc a importants assentaments turístics. Els principals nuclis els formen els pobles de Begur, Palafrugell, Palamós, Platja d'Aro i Sant Feliu de Guíxols. Aquest tram de costa es

Figura 5.20: Vista de Sant Feliu de Guíxols.

caracteritza per una important dispersió del poblament, que ocupa, mitjançant urbanitzacions de baixa densitat, els primers vessants de les Gavarres a Palamós, Castell – Platja d’Aro i Santa Cristina d’Aro. A la vegada, la imatge de la franja costera de molts d’aquests pobles es reconeix per l’existència de blocs d’apartaments de gran alçada, que exerceixen la funció de pantalla visual.

Al massís de l’Ardenya predominen els sectors de costa alta i els espais muntanyosos, fet que ha dificultat l’establiment de grans àrees turístiques, concentrades a Tossa, Lloret de Mar i a petites urbanitzacions que aprofiten algunes de les nombroses cales. Entre Lloret de Mar i Blanes la costa

torna a ser més oberta i permet, ja a la ciutat de Blanes, la proliferació cap a l’interior del delta de la Tordera de diversos espais hortícoles.

La pressió antròpica varia molt en funció dels diferents àmbits de la costa. Els espais millor conservats són el cap de Creus, els aiguamolls de l’Empordà, el massís del Montgrí i el massís de Cadiretes. Els municipis de Lloret de Mar, Castell – Platja d’Aro, Roses, Palafrugell, Santa Cristina d’Aro, Calonge, Castelló d’Empúries, l’Escala i Blanes són el que tenen més hectàrees urbanitzades.

A la Costa Brava s’ha donat un procés general de fragmentació del paisatge; la urbanització extensiva a primera línia de costa que han sofert molts trams de la costa ha generat una reducció significativa dels espais lliures. La fragmentació dels hàbitats suposa la ruptura del paisatge continu a causa de l’esmicolament de les tesselles del patró paisatgístic. La successió sense continuïtat i coherència de les diferents topologies paisatgístiques afecta de forma negativa la seva percepció i dificulta la legibilitat i la lògica del paisatge (aquest procés s’explica en el capítol 9, sobre dinàmiques en el paisatge).

A primera línia de costa, també cal mencionar alguns passejos marítims, ports esportius i altres infraestructures de defensa de la costa, que poden afectar la regeneració natural de les platges i generen diferents problemes de regressió de la línia costanera. El port més important és el de Palamós, seguit dels de Roses, l’Escala, Sant Feliu de Guíxols i Blanes. Hi ha, però, molts més ports i amarradors, sobretot destinats a les embarcacions recreatives.

Municipi	Ha de superfície urbanitzada	% de la superfície municipal urbanitzada
Lloret de Mar	878	18,0
Castell – Platja d’Aro	708	32,5
Roses	669	14,6
Palafrugell	658	24,5
Santa Cristina d’Aro	655	9,7
Calonge	638	19,0
Castelló d’Empúries	617	14,6
l’Escala	550	33,7
Blanes	446	25,3
Begur	434	21,0
Sant Feliu de Guíxols	419	25,8
Pals	386	15,0
Torroella de Montgrí	383	5,8
Palamós	323	22,9
Tossar de Mar	218	5,7
Llançà	202	7,2
Sant Pere Pescador	195	10,6
Cadaqués	154	5,8
Port de la Selva	107	2,6
Montràs	97	7,9
Portbou	46	5,0
Colera	32	1,3

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l’Idescat

Figura 5.21: Taula del percentatge de sòl urbanitzat dels termes municipals de les poblacions de la Costa Brava.